

Makedonika

Vol 28 (1992)

Unpublished votive inscription from an ancient town of Sindiki

Πέτρος Κων. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.138](https://doi.org/10.12681/makedonika.138)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Σαμσάρης Π. Κ. (1992). Unpublished votive inscription from an ancient town of Sindiki. *Makedonika*, 28, 101–110. <https://doi.org/10.12681/makedonika.138>

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ
ΑΠΟ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΙΝΤΙΚΗΣ*

Στην κορυφή του λόφου της μονής των Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτης¹ (πίν. 1α), που βρίσκεται δύο χιλιόμετρα ανατολικά από το Σιδηρόκαστρο Σερρών (σχέδ. 1), και συγκεκριμένα στο ΝΑ τμήμα της θέσης «Ισάρι» (ύψους 155 μ.) με το γνωστό βυζαντινό κάστρο, αποκαλύφθηκε² ενεπίγραφη στήλη.

Η ενδιαφέρουσα αυτή μονολιθική στήλη έχει διασωθεί σχεδόν ακέραιη· απουσιάζει μόνο η επίστεψή της (πίν. 1β). Είναι λαξευμένη σε γκριζωπό πορόλιθο και έχει σχήμα ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου. Το συνολικό της ύψος φτάνει τα 0,706 μ., ενώ το πλάτος παρουσιάζει τη συνηθισμένη ελαφρά μείωση από το κάτω τμήμα (0,266μ.) προς το πάνω (0,249μ.)³ με την αντίστοιχη διαφορά στο πάχος (0,021 μ. κάτω και 0,018 μ. πάνω). Το πρόσωπο και τα πλευρά της (πίν. 2α, β) έχουν λειανθεί με πλατιά σμίλη—όσο επιτρέπει βέβαια η πορώδης επιφάνεια του λίθου—, ενώ η άπεργη πλάτη της καλύπτεται από παχύ στρώμα ασβεστοκοκινιάματος (πίν. 3α), που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι είχε παραμείνει εντοιχισμένη για κάποιο χρονικό διάστημα.

Η κύρια όψη της στήλης περιλαμβάνει έναν ελεύθερο επίπεδο κορμό (ύψους 0,56 μ.), χωρίς πλαϊνή κάθετη πλαισίωση, που απολήγει και στα δύο του άκρα σε οριζόντιο προεξέχον τελείωμα, με μορφή απλού επίπεδου ταινιωτού γείσου· αβαθής αυλάκωση (βάθους 0,003 μ.) το τέμνει σε δύο μέρη, πλάτους 0,35 μ. και 0,38 μ. αντίστοιχα. Στην πάνω επιφάνεια (διαστ. 0,286×0,222 μ.) ανοίγεται ακατάξεστος τώρμος δουλεμένος με

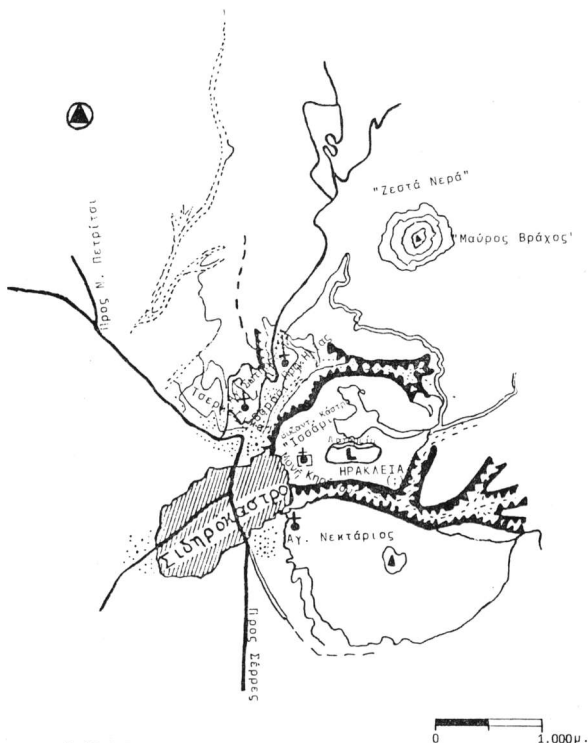
* Ευχαριστίες οφείλω στην Επιτροπή Σύνταξης του περιοδικού για τις χρήσιμες υποδείξεις της πάνω στη χειρόγραφη μορφή του κειμένου μου.

1. Η γυναικεία αυτή μονή, που τιμά τη μνήμη των δύο Αγίων Μαρτύρων, ιδρύθηκε το 1968.

2. Η εντόπιση της στήλης έγινε από το συγγραφέα στις αρχές του 1989, μετά από τις εργασίες διάνοιξης υδαταγωγού, που προοριζόταν για τις ανάγκες ύδρευσης των κτημάτων της μονής.

3. Η απόκλιση αυτή του πλάτους, συνηθισμένη σε ανάλογες ενεπίγραφες ή ανεπίγραφες στήλες, παρατηρείται και στις μαρμαρίνες θύρες των λεγόμενων «μακεδονικών τάφων», βλ. Π. Σ α μ σ ά ρ η, Τα θυροφύλλα του «μακεδονικού τάφου» της Ευκαρπίας Σερρών: Συμβολή στη μελέτη των θυρών των κατάγειων ταφικών μνημείων, «Μακεδονικά» 27 (1989-90) 212 και πίν. I.

βελόνι (διαστ. $0,215 \times 0,135$ μ. και βάθους $0,031$ μ.) (πίν. 3β), που χρησί-
μευε για τη γόμφωση κάποιας ένθετης επίστεψης ή κάποιου επίθετου

Σχέδ. 1: Τοπογραφικό περιοχής
Σιδηροκάστρου Σερρών.

αναθήματος¹. Η κάτω επιφάνεια της βάσης (διαστ. $0,308 \times 0,224$ μ.) είναι επίπεδη και αδρά λειασμένη.

1. Για την ένθεση κεντρικού ακρωτηρίου σε παρόμοιο τόρμο στήλης, βλ. Χ. Σ α α - τ σ ό γ λ ο υ - Π α λ ι α δ έ λ η, Τα επιτάφια μνημεία από τη Μεγάλη Τούμπα της Βεργίνας, Διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1984, σ. 221, αρ. 44, ενώ για τη στήριξη αναθήματος με ευκρινή ίχνη μολυβδοχόησης, βλ. Χ. Τ ζ ο υ β ά ρ α - Σ ο ύ λ η, Η λατρεία των γυναικείων θεοτήτων εις την αρχαίαν Ἠπειρον, Διδ. διατρ., Ιωάννινα 1979, σ. 20.

Η μοναδική διακόσμηση της στήλης είναι η τρίστιχη επιγραφή (πίν. 4α), τοποθετημένη ψηλά στο μέτωπο του κορμού και σε απόσταση μόλις 0,03 μ. από τη γένεση του πάνω μέλους του μνημείου¹. Για την αποτύπωση των γραμμάτων χρησιμοποιήθηκε αβαθής χάραξη και για το λόγο αυτό ορισμένα από αυτά δεν άντεξαν στη φθορά του χρόνου (πίν. 4β).

Οι αποστάσεις των διάστιχων κυμαίνονται από 0,01-0,106 μ. Οι εγχαράκτες λέξεις δεν καταλαμβάνουν ολόκληρο το διαθέσιμο πλάτος της ενεπίγραφης επιφάνειας· η τοποθέτησή τους έγινε με άνισο τρόπο. Εξάλλου, δε διαπιστώνεται κάποια προγραμματισμένη και συνειδητή πρόθεση του χαρακτήρα για απόλυτη στοίχιση και ισοπλατή διάταξη των γραμμάτων. Έτσι εξηγείται και η ποικιλία στα μεσοδιαστήματα (από 0,004-0,105 μ.), στα ύψη (από 0,102-0,205 μ.) και στα πλάτη τους. Οι πρώτοι χαρακτήρες όλων των στίχων, που αφήνουν κενό 0,107 μ. από το δεξιό κρόταφο, διατηρούνται σε καλύτερη κατάσταση, ενώ το περιθώριο από τον αριστερό κρόταφο είναι απροσδιόριστο, εξαιτίας της διάβρωσης που έχουν πάθει οι λέξεις στο τέλος.

Το κείμενο της επιγραφής, που καταλαμβάνει το ένα πέμπτο του ωφέλιμου χώρου από το πρόσωπο της στήλης, μετά τη συμπλήρωση των φθαρμένων γραμμάτων, διαβάζεται όπως παρακάτω:

Nanno[ν]
Kibā[δος]
Eίλειθναι θ [εἶ]

Επειδή η στήλη είναι ακόσμητη και κάθε τεχνοτροπική ανάλυση για το λόγο αυτό είναι αδύνατη, η μοναδική χρονολογική προσέγγιση μπορεί να γίνει με βάση τη μορφή των γραμμάτων. Έτσι, η πρώτη γενική παρατήρηση είναι ότι οι ευθύγραμμοι χαρακτήρες διαφέρουν στο μέγεθός τους από τους κυκλικούς, που παρουσιάζουν μείωση κατά ένα δεύτερο.

Αναλυτικότερα για κάθε γράμμα χωριστά: η αριστερή κάθετη κεραία του Ν είναι κοντύτερη από την άλλη και εφάπτεται με τη μεσαία λοξή στο ίδιο ύψος. Η οριζόντια ευθεία κεραία του Α είναι χαραγμένη λίγο πιο πάνω από το μέσο του συνολικού ύψους του στοιχείου, ενώ τα πλάγια σκέλη του είναι αρκετά ανοικτά, με μικρή τάση καμπύλωσής τους. Η μεσαία οριζόντια κεραία του Ε είναι βραχύτερη από τις δύο άλλες παράλληλες. Οι λοξές κεραίες του Υ είναι ανοικτές και η μία από αυτές

1. Η τοποθέτηση των επιγραφών στη θέση αυτή είναι πολύ συνηθισμένη στις στήλες τουλάχιστον της Βεργίνας, και κυρίως σε αυτές που διαθέτουν ελεύθερο κορμό χωρίς πλαισίωση, βλ. Χ. Σαατσόγλου - Παλιαδέλη, ό.π., σ. 79 και 257.

ελαφρά κυρτή. Στη θέση τέλος της περιγεγραμμένης μεσαίας γραμμής του Θ σημειώνεται τελεία στιγμή.

Ο τρόπος επομένως της παραπάνω γραφής με τη λεπτή και μακριά μορφή των γραμμάτων της, που θυμίζει παράλληλα δείγματα άλλων καλά χρονολογημένων μακεδονικών επιγραφών¹, καθώς και η παρουσία διάσπαρτης επιφανειακής κεραμικής (πίν. 5α), αποτμημάτων γλυπτών² (πίν. 5β) και χάλκινων κυρίως νομισμάτων³ (πίν. 5γ), που προέρχονται από την ίδια τοποθεσία⁴, αποτελούν βοηθητικά στοιχεία για τη χρονολογική τοποθέτηση της στήλης στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 3ου αι. π.Χ.

Στίχ. 1: Το ανθρωπωνύμιο Ναννιον, που είναι θηλυκού γένους⁵, αναφέρεται ασφαλώς στη μητέρα αναθέτρια της στήλης. Συναντάται και στις περιοχές της Μαγνησίας, Κρήτης, Ρόδου, Κως και Σάμου⁶. Ετυμολογικά παράγεται από τις συγκοπτόμενες λέξεις της νηπιακής ηλικίας που έχουν ως πρώτο συνθετικό τα: ναν(ν)ι-, ναν(ν)ο-, νενι-, νενο-, νιν(ν)ι-, νυν-, νι-⁷.

1. Πρβλ. πρόχειρα την επιγραφή από τις Τούμπες Καλαμωτού του Νομού Θεσσαλονίκης, I. Β ο κ ο τ ο π ο ύ λ ο υ, *Επιγραφή των Καλινδοίων, «Αρχαία Μακεδονία»* 4 (1986) 93-95, εικ. 1, 3, σχ. 1.

2. Ανάμεσα στα άλλα αποτμήματα γλυπτών ξεχωρίζει μικρό μαρμάρινο γυναικείο κεφάλι με διαβρωμένη την επιδερμίδα του. Το συνολικό του ύψος μαζί με το λαμίο είναι 0,084 μ.

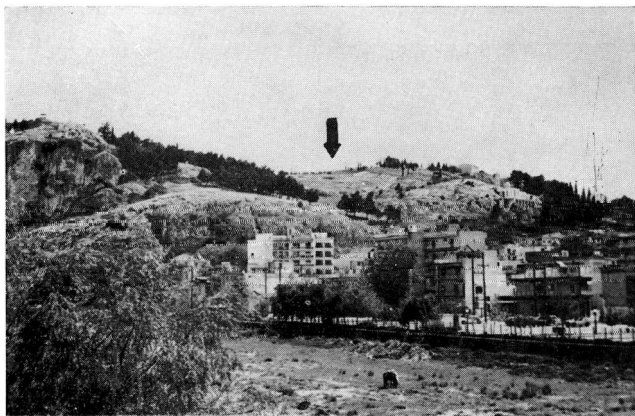
3. Ένα από αυτά φέρει στη μία του όψη το κεφάλι του Απόλλωνα με απλή ταινία δεμένη στα κοντά του μαλλιά και στην άλλη έφιππο γυμνό άντρα με παραπταμένο δέντρο κάτω από τα πόδια του αλόγου στο πάνω περιθώριο διακρίνεται η επιγραφή ΦΙΛΙΠΠΟΥ, πρβλ. Β. Η ε α δ, *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics*, ανατύπωση Spink and Son Ltd., London 1963, σ. 224. Πρόκειται για νόμισμα του Μακεδόνα βασιλιά Φιλίππου Β', που έχει κοπεί στο νομισματοκοπείο της Ηράκλειας Σιντικής, βλ. Α. Π ι - σ τ ό λ α κ α, *Κατάλογος των αρχαίων νομισμάτων χωρών, εθνών, πόλεων και βασιλείων του Αθήνησιν Εθνικού Νομισματικού Μουσείου, τόμ. Α', Αθήνησιν 1877, σ. 214. W. Β α ε γ ε, De Macedonum sacris, Halle 1913, σ. 197.*

4. Μικρή Αρχαιολογική Συλλογή με ευρήματα που προέρχονται από τον ίδιο χώρο φυλάσσεται στη μονή των δύο Αγίων. Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή την ηγούμενη της μονής για την καλοσύνη της να μου επιτρέψει τη μελέτη της για προσεχή δημοσίευση.

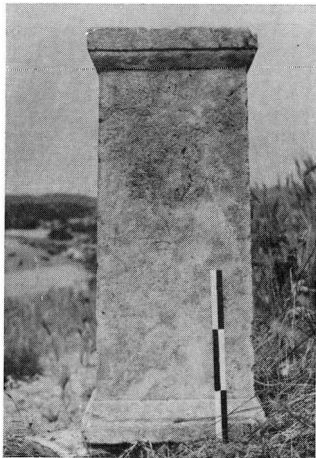
5. Το γένος του κύριου ονόματος επιβεβαιώνεται απόλυτα από επιγραφή του 2ου αι. π.Χ. που έχει ως εξής: «Ναννιον ά χρηστά / πατρός δέ Μενίππου / γυνά δέ 'Απολλωνίου», βλ. Α. Μ α j u r i, *Nuova silloge epigrafia di Rodi e Cos*, Firenze 1925, σ. 192 (αρ. 521).

6. Βλ. Ο. Κ ε r n, *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin 1900, σ. 152 (αρ. 262). Ρ. F r a s e r - E. M a t t h e w s, *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. I, Oxford 1987, σ. 323.

7. Βλ. G. L a m b i n, *Mots familiers en ναν(ν)α- / ναν(ν)ι- / ναν(ν)ο- / νενι- / νεν-ο- / νιν(ν)ι- et νυννι-*, «*Revue de Philologie*» 58 (1984) 83 κ.ε.

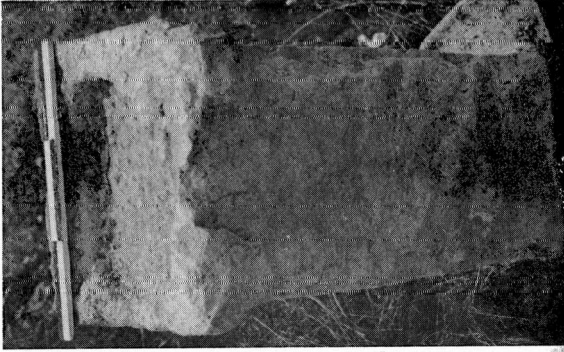

α. Η κορυφή του λόφου της μονής των Αγίων Κηρύζου και Ιουλίττης από τη ΒΑ πλευρά

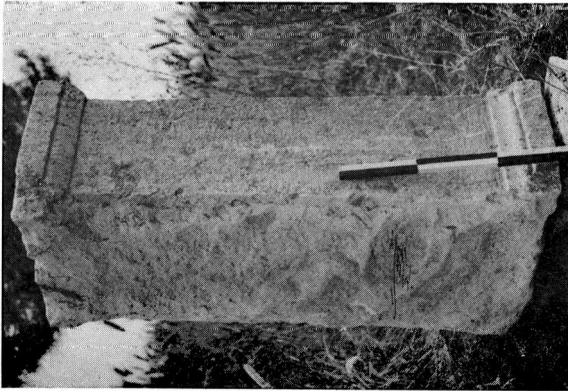

β. Η κύρια όψη της μονολιθικής στήλης

β. Ο τόμος στην πάνω επιφάνεια της στήλης

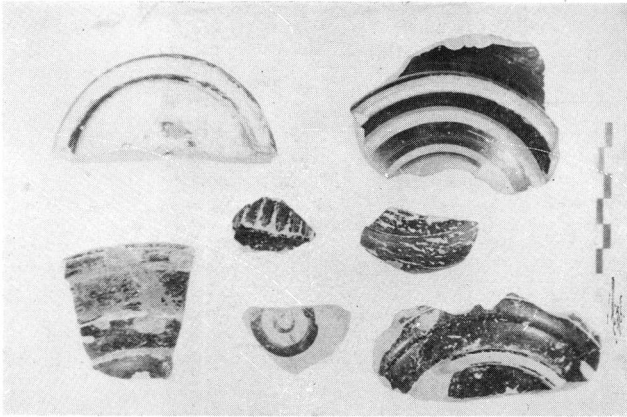
α. Το πρόσωπο και το δεξιό πλευρό της στήλης

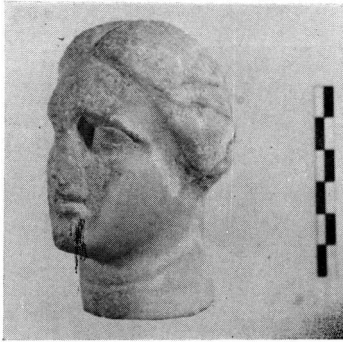
α. Η επιγραφή ψηλά στο μέτωπο της στήλης

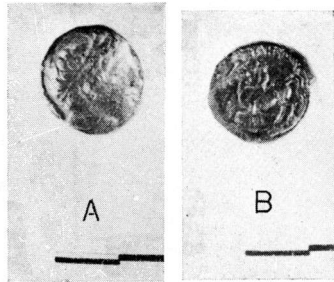
β. Λεπτομέρεια από τα γράμματα της επιγραφής

α. Επιφανειακά όστρακα από μελαμβαφή κεραμική

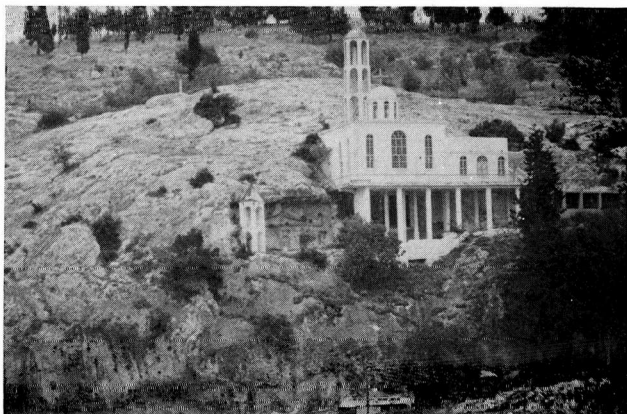
β. Μικρό γυναικείο μαρμάρινο κεφάλι από την Αρχαιολογική Συλλογή της μονής των Αγίων Κηρύκου και Ιουλίττης

γ. Χάλκινο νόμισμα του Φιλίππου Β'

α. Η λαξευτή στο βράχο κλίμακα με δεκαπέντε αναβαθμίδες (πλάτους 0.60 μ.) στη δυτική πλευρά του λόφου της μονής

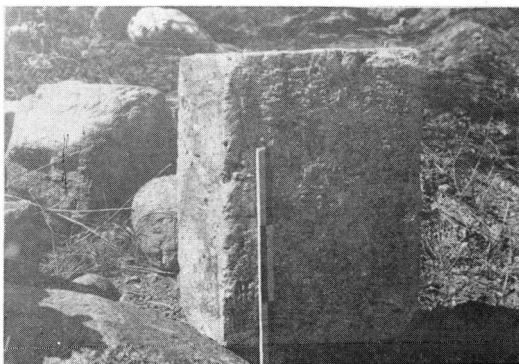
β. Οι δυο λαξευτοί στο βράχο «μακεδονικοί τάφοι», από τους οποίους ο ένας χρησιμοποιείται ως ιερό της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου και της Ζωοδόχου Πηγής

α. Το αρχαίο λατομείο πέτρας από το βορρά

β. Μια από τις πολλές «κοίτες» λιθασωγίας

α. Πέτρινος δόμος από το αοχαίο λατομείο

β. Τμήμα αοχαίου τείχους στη συνοικία «Αράβικα»

Εξάλλου και το ουσιαστικό (το) νανίον σημαίνει το μικρό παιδί¹. Συγγενικές επίσης είναι και οι ονομασίες: Νανναριον, Νανιος, Ναν(ν)ος, Ναν(ν)ας, Ναννακος, Ναννιχος, Ναν(ν)ις, Νανιτος, Νανναριον, Ναν(ν)α, Ναννω, Ναννη.

Στίχ. 2: Το αρσενικό δισύλλαβο όνομα Κιβᾶς (γεν. Κιβᾶδος) είναι πολύ σπάνιο· απαντάται σε δυο μόνο επιγραφές, από τη Θάσο² και την Παλιά Ισαυρία της Μ. Ασίας³. Δεν είμαστε όμως σε θέση να γνωρίζουμε αν πρόκειται εδώ για το πατρώνυμο ή για το όνομα του συζύγου, αφού απουσιάζουν από το κείμενό μας οι διευκρινιστικές λέξεις «θυγάτηρ» ή «γυνή».

Στίχ. 3: Το όνομα της μυθολογικής θεάς του τοκετού Ειλείθειας στη δοτική πτώση⁴ είναι ευανάγνωστο. Αντίθετα στο τέλος του κειμένου, με

1. Βλ. H. S t e p h a n o, Thesaurus Graecae linguae, vol. V, στη λ. «νανίον».

2. Η δίστιχη επιγραφή: «Ἀρχέλεως / Κιβᾶδος» ανήκει στον 4ο ή 3ο αι. π.Χ. Είναι χαραγμένη με όμοια —στικωτά όμως— γράμματα πάνω σε χάλκινη μικρή πλάκα, βλ. P. B e r n a r d - F. S a l v i a t, Inscriptions de Thasos, BCH 86 (1962) 605-606, αρ. 21, εικ. 25. S. D o w, Dikastes' Bronze Pinakia, BCH 87 (1963) 679, αρ. 3. J. K r o l l, Athenian Bronze Allotment Plates, Cambridge / Massachusetts 1972, σ. 275-276, εικ. 314. P. F r a s e r - E. M a t t h e w s, ό.π., στη λ. Πρβλ. ακόμη και το συγγενικό αρσενικό όνομα Κίβις από επιτύμβια στήλη του ίδιου νησιού, C h. D u n a n t - J. P o u i l l o u x, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, Paris 1958, αρ. 107.

3. Σε επιτύμβια μετρική επιγραφή, βλ. W. C a l d e r, Inscriptions grecques métriques inédites d'Asie Mineure (Phrygie, Galatie, Lycaonie, Isaurie), «Revue de Philologie» 46 (1922) 129, αρ. 17. και SEG 1/2 (1924), αρ. 471.

4. Η χρήση εδώ της απλής δοτικής επιβάλλεται από το διαθέσιμο χώρο της στήλης, που δεν επιτρέπει την προσθήκη του θηλυκού άρθρου πριν από το όνομα. Συναντάται όμως και σε άλλες αναθηματικές επιγραφές προς την Ειλείθια, IG, V/1, αρ. 236, 1345a· VII/2, αρ. 3385, 3386, 3391, 3412, 4176. Inscr. Cret., I/16, αρ. 26. T h. H o m o l l e, Comptes et inventaires des temples Déliens en l'année 279, BCH 14 (1890) 399. Επίσης συνθηζόνταν για την πράξη της δωρεάς η έναρθρη δοτική, IG, III/1, αρ. 925. V/1, αρ. 1118· VII/1, αρ. 555, 1871, 1872, 2228· VII/2, αρ. 3214, 3410, 3411, 4174-4176· IX/1, αρ. 156· XII/7, αρ. 420· XII/8, αρ. 84, 85· XII/8, αρ. 924· XII/Suppl., αρ. 572. SEG 16 (1960), αρ. 162· 18 (1962), αρ. 212· 22 (1967), αρ. 474· 35 (1985), αρ. 141, 652. A. P l a s s a r t, Fouilles de Thespies et de l'Héieron des Muses de l'Hélicon, BCH 50 (1962), αρ. 28, 29, 31, 32, 34, 37. F. S a l v i a t, Décrets pour épité fille de Dionysios: Déesses et sanctuaires thasiens, BCH 83 (1959) 363, και οι λέξεις ή φράσεις: «εὐζήν» ή «εὐζάν», IG, II/2, αρ. 2389· II/3, αρ. 4793· XII/3, αρ. 190, 192-194, 197, 198. P. J a m o t, Fouilles de Thespies, BCH 26 (1902) 291-292, αρ. 2, «ὑπερ εὐζήης», SEG 16 (1960), αρ. 163, «χαριστήριον», IG, III/1, αρ. 926, και «ὑπερ χάριος», IG, XII/3, αρ. 192. Στο τέλος ακόμη αρκετών αττικών αναθηματικών επιγραφών του 4ου αι. π.Χ. προς την ίδια θεά γίνεται αναφορά του ονόματος της ιερείας της, IG, II/3, αρ. 1586, 1590· III/1, αρ. 926. SEG 16 (1960), αρ. 163· 35 (1985), αρ. 141. A. W i l h e l m, Beiträge zur Griechischen Inschriftenkunde, Wien 1909, σ. 94. M. - T h. C o u i l l o u d, Nouvelle dédicace attique aux Iliithes, BCH 92 (1968) 72, που πιθανώς να αποτελεί και χρονολογική ένδειξη, όπως για άλλες θεό-

τη βοήθεια του μισοφθαρμένου γράμματος Θ, θα πρέπει να εννοήσουμε τη λέξη θεά¹.

Ο συντάκτης του κειμένου μας χρησιμοποίησε τον πιο κοινό τύπο του ονόματος της θεάς², που απαντάται σε αφθονία όχι μόνο στις φιλολογικές πηγές από τον 8ο αι. π.Χ. -10 αι. μ.Χ., αλλά και σε επιγραφές από τον 5ο αι. π.Χ. -3ο αι. μ.Χ.

Στην Ειλείθια³ λοιπόν, που ήταν γνωστή στον αρχαίο κόσμο ως θεά που από τη μια μεριά έστελνε τους πόνους του τοκετού («τάς πικράς ὠδίνας») στις ετοιμόγεννες και από την άλλη τους απομάκρυνε, υποβοηθώντας τες με την παρουσία της κατά την ώρα της γέννας, αναθέτει η Ναννιον⁴ της επιγραφής μας τη στήλη ως αναγνώριση της μεγάλης της

τητες, πρβλ. Α. Β α β ρ ί τ σ α, Επιγραφές από την αρχαία Έδεσσα, «Αρχαία Μακεδονία» 4 (1986) 67.

1. Συχνά η λέξη αυτή σε άλλες αναθηματικές επιγραφές προς την Ειλείθια προηγείται από το όνομά της, CIG, I/4, αρ. 1554. IG, IV, αρ. 699. SEG 16 (1960), αρ. 163.

2. Γενικά το όνομά της παρουσιάζει ποικιλία τόσο στην ορθογραφία όσο και στο θέμα του, βλ. Π. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνα πάνω στις πηγές (φιλολογικές, επιγραφικές, νεότερες) για τη λατρεία της μυθολογικής θεάς Ειλείθιας, «Λεύκωμα Φιλολογικών Εργασιών» 1/1 (Σέρρες, 1990) 1-2. Η πολυμορφία αυτή του ονόματός της δικαιολογείται ίσως από το γεγονός ότι ήταν δυσπρόφερτο και είχε φθόγγους που δύσκολα μεταγράφονται στην ελληνική γλώσσα, βλ. Σ. Μ α ρ ι ν ά τ ο υ, Κρητομυκηναϊκή θρησκεία, Αθήναι 1976, σ. 133. Παράλληλα όμως με τους ονοματικούς τύπους, που βρίσκονται στον ενικό αριθμό και προβάλλουν την Ειλείθια ως μία θεότητα, υπάρχουν και άλλοι δύο τύποι στον πληθυντικό αριθμό, όπως Ειλείθιαι και Ελήθιαι, που χρησιμοποιούνται ως και τα ρωμαϊκά χρόνια και την παρουσιάζουν ως δύο ή πιο σπάνια ως τρεις θεότητες. Έτσι, η Ειλείθια είναι αλληλοδιαδόχως μία και πολλές, χωρίς όμως να προσδιορίζονται ούτε τα επιμέρους ονόματά τους ούτε και ο ακριβής αριθμός τους. Πιθανώς να αποτελούν προσωποποιήσεις των πόνων («ᾠδίνων») του τοκετού, βλ. Π. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνα πάνω στις πηγές..., ὁ.π., σ. 2.

3. Για τη λατρεία της χθόνιας μυθολογικής θεάς του τοκετού, που ήταν γνωστή από την Κρητομυκηναϊκή ακόμη θρησκεία, βλ. Ρ. Β α u r, Eileithyia, «Philologus», Suppl. 8 (1899-1901) 453-510. Ο. J e s s e n, στη λ. «Eileithyia (Ειλείθια)», στη R.E., V/2, 1905, στ. 2101-2110. Ν. Π α π α χ α τ ζ ή, «Μογυστόκοι Ειλείθιαι» και κουροτρόφοι θεότητες, ΑΔ 33 (1970) 1-23, πίν. 1-3. I. K i l l i a n, Weihungen an Eileithyia und Artemis Orthia, «Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik» 31 (1978) 219-222. S. P i n g i a - t o g l o u, Eileithyia, Διδ. διατρ., Würzburg 1981. Π. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνα πάνω στις πηγές..., ὁ.π., σ. 1-43, σχδδ. 1-4, πίν. 1-9.

4. Εκτός από τη συνηθισμένη μητέρα αναθέτρια προς την Ειλείθια, IG, II/3, αρ. 1590· V/1, αρ. 1118, 1276, 1345a, 1445· VII/1, αρ. 1871· IX/1, αρ. 156· XII/3, αρ. 192· XII/3, αρ. 187, 190, 192-195, 197, 198· XII/3, αρ. 924. SEG 22 (1967), αρ. 474· 35 (1985), αρ. 652. T h. H o m o l l e, Comptes des Hiéropes du temple d'Apollon Délien, BCH 6 (1882) 34, αρ. 50. Α. P l a s a r t, ὁ.π., αρ. 25, 26, 28, 29, 35, 37. Μ. J a m e s o n, Inscriptions of Hermione, Hydra and Kason, «Hesperia» 28 (1959) 110, αναφέρονται και παραδείγματα με αναθέτη το σύζυγο, IG, II, αρ. 1586· III/1, αρ. 926· V/1, αρ. 236. Η. Ρ o m t o w, Die

προσφοράς κατά τη δύσκολη ώρα της γέννας. Συνηθισμένη εξάλλου ήταν και η αφιέρωση αγαλμάτων νεογέννητων παιδιών προς τη θεά, που γινόνταν όχι μόνο ως έκφραση ευγνωμοσύνης¹, αλλά και για την ανάληψη προστασίας τους από την πλευρά της θεάς². Έτσι, είναι πολύ πιθανόν η στήλη μας να χρησίμευε ως βάση αγάλματος του παιδιού³ της αναθέτριας, που θα είχε στηθεί στο ναό της θεάς, το Ειλειθυσιαίον⁴.

Εκτός από τα δύο ως σήμερα, βεβαιωμένα επιγραφικά, ιερά της Ειλειθυσίας στο βορειοελλαδικό γεωγραφικό χώρο, και συγκεντρωμένα στο Δίο⁵ και στην Αμφίπολη⁶, δεν έχουμε άλλες πληροφορίες. Με αυτήν τη στήλη προστίθεται τώρα και τρίτος ναός στη Μακεδονία, και μάλιστα σε περιοχή που κατοικούνταν παλιότερα από το θρακικό φύλο των Σιντών⁷.

Kultstätten der «anderen Götter» von Delphi, «Philologus» 71 (1912) 41. A. P l a s s a r t, ό.π., αρ. 36, το συζυγικό ζευγάρι, IG, IV, αρ. 699· VII₁, αρ. 555, 2228· VII₂, αρ. 3101, 3214, 3386, 3410-3412, 4174· XII₇, αρ. 82b, 83a· XII₈, αρ. 84, 85. A. P l a s s a r t, ό.π., αρ. 30, 31, 34. A. P e e k, Attische Inschriften, AM 67 (1942) 56, αρ. 94. A. W o o d - h e a d, Greek Inscriptions, «Hesperia» 28 (1959) 274, αρ. 2. Σ. Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η, Επιγραφαι ες Αθηνών, ΑΔ 25 (1970) 68, αρ. 23, τη μητέρα με τις θυγατέρες της, IG, XII₇, αρ. 420, τον πατέρα με τους γιούς του, C. h. B l i n k e n b e r g, Lindos, II₂, Inscriptions, Berlin 1941, στ. 993, αρ. 697 και τέλος τη γιαγιά, SEG 24 (1979), αρ. 1163. A. W i l h e l m, ό.π., σ. 94.

1. Πρβλ. σχετικές επιγραφές, IG, XII₈, αρ. 192: «Εὐξαμένα μ' ἀνέθηκεν ὑπὲρ χάριος τόδε ἄγαλμα Ἄρχῳ Ἐλειθθαί, τῷ χάριν ἀντιδίδου» και CIG, I, αρ. 24: «Ἄρτεμι, σοί τόδ' ἄγαλμ' ἱερῆς τ' ὄδισιν [ἀμοιβήν] Ἄσφαλιῷ μήτηρ Φέρισσις [Ἐρ]ῶ θυγάτηρ».

2. Βλ. M. - T h. C o u i l l o u d, ό.π., σ. 72 και 75. Δεν πρέπει να αγνοηθεί επίσης και η ανάθεση αγαλμάτων γυναικών που πέθαναν πάνω στον τοκετό από τους συγγενείς. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση γιαγιάς από την Κρήτη, που έχασε και την κόρη και το εγγόνι κατά τη γέννα και για το λόγο αυτό: «Ἐλλάδι σημα σοφῆ πιτυτός δώμησεν Ἄλεξῆς ὀκυμῶρου καταθείς καλὸν ἄγαλμα κόρης ἦν ὄλεσεν σὺμ παιδί μογοστόκος Εἰλειθία και πατρί και γαμέτη πένθος ἔφρессαμένη», βλ. A. B a n d y, A New Metrical Inscriptions from Crete, «Hesperia» 36 (1967) 190-192. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις στο επιγραφικό κείμενο αναφέρεται και το όνομα του γλύπτη. Έτσι, από τους Δελφούς είναι γνωστός ο Σώπατρος, που επιμελήθηκε την κατασκευή τῶν αγαλμάτων της γυναίκας και τῶν τριῶν παιδιῶν του Ξένων, βλ. J. M a t c a d é, Recueil des signatures de sculpteurs Grecs, I, Paris 1953, σ. 101.

3. Μολονότι τα επιγραφικά κείμενα κατονομάζουν συνήθως τα παιδιά που αναθέτουν οι γονεῖς τους είτε αυτά είναι αγόρια, IG, III, αρ. 836a· VII₁, αρ. 1871· XII₇, αρ. 82b, 83a· XII₈, αρ. 84. SEG 24 (1969), αρ. 226, είτε κορίτσια, IG, II₂, αρ. 1586· III₁, αρ. 926· VII₁, αρ. 1872· VII₂, αρ. 4175· IV, αρ. 699.

4. Ο μεγάλος αριθμός τῶν διάσπαρτων ιερῶν της θεάς στο νησιωτικό και ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο βεβαιώνει ότι η λατρεία της υπῆρξε ιδιαίτερα προσφιλές.

5. Βλ. Δ. Π α ν τ ε ρ μ α λ ῆ, Δίον, «Αρχαιολογία», τεύχ. 33 (Δεκέμβριος 1989) 19.

6. Βλ. Δ. Λ α ζ α ρ ῖ δ η, Ανασκαφές και έρευνες στην Αμφίπολη, ΠΑΕ 1983, σ. 38, πίν. 47a· του ἰ δ ι ο υ, «Το Έργον» 1983, σ. 27, εικ. 22.

7. Σχετικά με την ετυμολογία του ονόματος τῶν Σιντῶν ἢ Σίντιων, βλ. O. A b e l,

Οι αρχαιολογικές αναφορές για τη θέση, όπου βρέθηκε η στήλη, είναι σποραδικές και ανεπαρκείς. Σε άρθρο εφημερίδας του περασμένου αιώνα¹, που αναδημοσιεύτηκε τμηματικά από το Μ. Δήμιτσα², γίνεται η πρώτη μνεία γι' αυτή: «Ἡμίωρον ἀπέχουσι τὰ ἐπὶ λόφων πρὸς Α τῆς πόλεως κειμένων σωζόμενα ἐρείπια φρουριῶν, τὰ δὲ πέραν αὐτῶν πλείστα παρουσιάζουσι σημεῖα τῆς πάλαι αὐτῶν οἰκήσεως. Πολλαχοῦ παρατηροῦνται κλίμακες ἐπὶ τῶν πρὸς τοὺς εἰρημένους λόφους ἀπαρτιζόντων βράχων λελαξευμένα».

Οι λαξευτές αυτές κλίμακες, που διακρίνονται και σήμερα στο δυτικό τμήμα του λόφου (πίν. 6α), οδηγούσαν φαίνεται στους δύο παράπλευρους λαξευμένους «μακεδονικούς τάφους»³: ο ένας από αυτούς έχει αφεθεί ημιτελής με σκαλισμένη αδρά μόνο τη ναόσχημη πρόσοψή του, ενώ ο άλλος είναι δουλεμένος με επιμέλεια και αποτελείται από καμαροσκεπή θάλαμο, που σήμερα χρησιμοποιείται ως ιερό της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου και της Ζωοδόχου Πηγῆς (πίν. 6β).

Ἐντονα ἀκόμη εἶναι τὰ ἴχνη ἐκτεταμένης ἀρχαίας λατόμευσης πέτρας⁴ κατὰ μήκος των ΒΔ και Ν πλευρῶν του λόφου (πίν. 7α, β): ἀρχιτεκτονικά μέλη αὐτῆς τῆς ἐξόρυξης διακρίνονται σε ἀρκετὰ σημεῖα (πίν. 8α). Στὴ δυτικὴ πάλι πλευρὰ του λόφου, στὴ σημερινὴ συνοικία «Ἀράπικα»⁵, διατηρεῖται μικρὸ τμήμα τῆς ἀρχαίας οχύρωσης⁶ τῆς πόλης (πίν. 8β). Οἱ κάτοικοι ἀνευρίσκουν κατὰ καιροὺς χάλκινα νομίσματα ἐλληνιστικῶν χρόνων ὡς τοὺς νότιους πρόποδες του λόφου, ὅπου κυλά ο χεῖμαρρος «Μαῖμούδα»⁷.

Ἡ μέχρι του Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας, Μτφρ. Μ. Δήμιτσα, Ἐν Λειψία 1860, σ. 81. W. T o m a s c h e k, Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung, IV, Wien 1980, σ. 44, ἐνῶ γιὰ τὴ γεωγραφικὴ θέση που κατεῖχε ἡ χώρα τους, ἡ Σιντική, βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 93-94.

1. Βλ. Εφημ. «Ἀνατολ. Ἐπιθεώρησις», ἀρ. 110, 3 Δεκεμβρίου 1885.

2. Βλ. Μ. Δ ἡ μ ἰ τ σ α, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις και μνημείοις σωζόμενοις, Ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 685.

3. Βλ. Χ. Κ ο υ κ ο ὄ λ η, ΑΔ 22 (1967), Χρον. Β³, σ. 427, πίν. 3138.

4. Παράλληλη συνῦπαρξη λαξευτῶν πᾶνω σε βράχο τάφων και χρήσης ἀρχαίου λατομείου ἀπαντάται και στὴ Ρόδο, βλ. Γ. Π α π α χ ρ ἰ σ τ ο ὄ λ ο υ, Συμβολὴ στὴν ἱστορικὴ και ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα τῶν δῆμων τῆς ἀρχαίας Ροδιακῆς πολιτείας, Γ. Γαλυσία, Ἀθήνα 1983, σ. 138. Ἀποδεικνύεται ἐστὶ ὅτι τοὺς ὕλικο ἐξόρυξης τῶν παραπάνω τάφων ἀξιοποιοῦνταν με τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως και του λατομείου.

5. Μέσα στὴν αὐλὴ του σπιτιοῦ τῆς οδοῦ Στρατηγοῦ Χριστοδοῦλου 29.

6. Ἡ τειχοδομία τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀργολιθοδομή, που δένεται με ἰσχυρὸ ἀσβεστοκονίαμα.

7. Βλ. Α. Τ ο λ ο ὄ δ η, Σιντικὴ Ἱστορία και παραδόσεις, Σιδηρόκαστρο 1982, σ. 13.

Για την ονομασία της αρχαίας αυτής αξιόλογης μακεδονικής πόλης, όπου οι κάτοικοί της λάτρευαν την προστάτιδα του τοκετού, έχουμε στη διάθεσή μας υποθετικές μόνο ταυτίσεις από νεότερους ερευνητές, που στηρίζονται στις φιλολογικές κυρίως πηγές. Με βάση όμως και με τα ως τώρα αρχαιολογικά δεδομένα θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε με επιφύλαξη τη γνώμη όσων υποστηρίζουν ότι στη θέση αυτή άκμασε η σπουδαιότερη πόλη της Σιντικής—και στα χρόνια των Αντιγονιδών πρωτεύουσα—, η Ηράκλεια¹.

Σέπρες 1990

ΠΕΤΡΟΣ ΚΩΝ. ΣΑΜΕΑΡΗΣ

---

1. Βλ. M. - E. Cousinery, *Voyage dans la Macédoine*, I, Paris 1831, σ. 170. Th. Desdèvises-du-Dèzert, *Géographie ancienne de la Macédoine*, Paris 1863, σ. 392. M. Δημίτσα, *Μακεδονικά. Αρχαία γεωγραφία της Μακεδονίας*, Μέρος Β', Αθήνησιν 1874, σ. 587-588. P. Schaffarlick, «Wien Jahrbüch» 46 (1920) 74. K. Miller, *Itineraria romana*, Stuttgart 1916, σ. 583. Fr. Geyer, στη R.E., Bd., 19/2, 1938, στ. 2284. Δ. Σαμσάρη, ό.π., σ. 121-123. Ν. Μουτσόπουλου, Ηράκλεια Σιντική, «Φίλια έπη εις Γ. Μυλωνάν», τόμ. Δ', Αθήναι 1990, σ. 190.

SUMMARY

P e t r o s S a m s a r i s, Unpublished votive inscription from an ancient town of Sindiki.

Early in 1989 the author discovered, on top of the hill of the monastery of the Saints Kirykos and Ioulitta (in the SW part of «Issari») (pl. 1a), situated 2 km east of Sidirokastron of Serres (ill. 1), an inscribed votive stela almost intact, missing only is its upper part (pl. 1b).

The only decoration of this limestone, monolithic stela (height 0,706m) is the tristichous inscription (pl. 4a, β), placed by the engraver high on the front of its bare body.

The inscription's text—placed chronologically, according to the form of the letters and the surface findings of the area (pl. 5a, β, γ), late in the 4th C B.C. or early 3rd C B.C.— is proof of the functioning of an ancient temple («Ειλειθιαίου»), dedicated to the mythological goddess of child-birth Eileithyia.

At the place where the stela was found, are preserved extensive remains of an ancient habitation (pl. 6a, β; 7a, β; 8a, β) of an important town. This town may possibly identified with Heraklea Sindiki.